

نوآوری‌های نهادی در نظام‌های پولی و مالیاتی کشور ژاپن

دکتر فرهاد تقی‌زاده حساری

دانشیار دانشگاه توکای ژاپن

دکتر روح‌الله ابوجعفری

استادیار پژوهشکده مطالعات فناوری ریاست جمهوری ایران

دکتر نائویو کی یوشینو

رئیس مرکز تحقیقات آژانس خدمات مالی (FSA) دولت ژاپن

استاد بازنشسته دانشگاه کیو ژاپن

سرشناسه: تقی زاده حصارى، فرهاد، ۱۳۶۴

Taghizadeh-Hesary, Farhad, 1985

عنوان و نام پدیدآور: نوآوری های نهادی در نظام های پولی و مالیاتی کشور ژاپن / فرهاد تقی زاده حصارى، روح الله ابوجعفرى، ناویوکی یوشینو.

مشخصات نشر: تهران: موسسه غیرانتفاعی مطالعات دین و اقتصاد، نهادگرا، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۲۴۶ ص: مصور(بخش رنگی)، نمودار(بخش رنگی)؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شابک: 978-622-5302-09-9

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه

موضوع: سیاست پولی -- ژاپن

Monetary Policy -- Japan

مالیات -- ژاپن

Taxation -- Japan

بازار پول -- ژاپن

Money Market -- Japan

سازمان های مالی -- ژاپن

Financial institutions -- Japan

موضوع: ژاپن -- سیاست اقتصادی

Japan -- Economic Policy

شناسه افزوده: ابوجعفرى، روح الله، ۱۳۶۴

شناسه افزوده: یوشینو، ناویوکی، ۱۹۵۰ - م

شناسه افزوده: Yoshino, Naoyuki, 1950

رده بندی کنگره: HG ۱۳۷۵

رده بندی دیویی: ۳۳۲/۴۹۵۲

شماره کتابشناسی ملی: ۹۲۷۵۳۹۲

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

تهران، خیابان ولیعصر، نرسیده به میدان ولیعصر، خیابان دمشق، خیابان برادران مظفر شمالی، شماره ۱۲۶

تلفن: ۸۸۹۰۵۶۷۴-۸۸۹۰۵۶۰۷

سایت انتشارات نهادگرا: www.nahadgara.ir

نوآوری های نهادی در نظام های پولی و مالیاتی کشور ژاپن

نویسندگان: دکتر فرهاد تقی زاده حصارى، دکتر روح الله ابوجعفرى، دکتر ناویوکی یوشینو

نهادگرا (وابسته به موسسه مطالعات دین و اقتصاد)

صفحه آرا: زینب سلیمانی

طراح جلد: مانده ادیم

نوبت چاپ: اول تابستان ۱۴۰۲

شمارگان: ۳۰۰ جلد

قیمت: ۱۴۷ هزار تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۳۰۲-۰۹-۹

ISBN 978-622-5302-09-9

نشر نهادگرا

فهرست

معرفی نویسندگان

مقدمه

فصل اول

۱- مقدمه

۲- نهادها و نوآوری نهادی

۲-۱- نوآوری نهادی و ابزارهای آن

۲-۲- انواع نوآوری نهادی

۳- نظام مالی و تحلیل کارکردی و ساختاری

۳-۱- مبانی تحلیل کارکردی و ساختاری در خرده‌نظام‌های

اجتماعی

۳-۱-۱- تحلیل کارکردی و ساختاری نظام مالی

۳-۱-۲- ضرورت توجه به مباحث تاریخی در تحلیل کارکردی و

ساختاری

۴- از یادگیری سیاست تا انتقال سیاست

۴-۱- همگرایی سیاست

۴-۲- انتشار سیاست

۴-۳- انتقال سیاست

۴-۴- یادگیری سیاستی

۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

منابع و مأخذ

فصل دوم

۱- مقدمه

۲- نقش بانک مرکزی در دوران توسعه اقتصادی ژاپن

۲-۱- وظایف بانک مرکزی ژاپن

۲-۱-۱- بانک چاپ‌کننده اسکناس

۱۳

۱۷

۲۱

۲۳

۲۴

۲۶

۳۰

۳۱

۳۴

۳۶

۴۱

۴۳

۴۴

۴۴

۴۵

۴۷

۴۸

۵۰

۵۳

۵۵

۵۶

۵۹

۵۹

- ۵۹- ۲-۱-۲- بانک ناظر بر سایر بانکها
- ۶۰- ۲-۱-۳- نقش آفرینی به عنوان بانک دولت
- ۶۱- ۲-۱-۳- نقش بانک مرکزی و سیاست‌های اتخاذ شده در دوره منتج به جنگ جهانی دوم
- ۶۳- ۴- سیاست پولی
- ۶۵- ۲-۱-۴-۱- خرید و فروش اوراق قرضه
- ۶۶- ۲-۱-۴-۲- سیاست هدایت پنجره
- ۶۷- ۲-۱-۴-۳- تغییر نرخ بهره به عنوان ابزار سیاست پولی
- ۶۸- ۲-۱-۴-۴- استفاده از عرضه پول به عنوان یک هدف میانی
- ۷۰- ۳- سرمایه‌گذاری مالی و برنامه وام
- ۷۴- ۳-۱-۱- نقش بانک‌های توسعه‌ای و صادراتی و وارداتی
- ۷۵- ۳-۱-۱- بانک توسعه ژاپن (JDB)
- ۷۹- ۳-۱-۱-۱- صنعت حمل و نقل دریایی
- ۸۱- ۳-۱-۱-۲- صنعت برق
- ۸۳- ۳-۱-۱-۳- صنعت خودرو سازی (ماشین‌آلات حمل و نقل)
- ۴- ۳-۱-۱-۴- صنعت ماشین‌آلات
- ۸۵- ۳-۱-۱-۵- صنعت آهن و فولاد
- ۸۷- ۳-۱-۱-۶- صنعت استخراج ذغال سنگ
- ۸۸- ۳-۱-۱-۷- صنعت پالایش نفت
- ۸۹- ۳-۱-۲- بانک صادرات - واردات ژاپن (EIB)
- ۹۲- ۳-۱-۲-۱- صنعت کشتی‌سازی (ماشین‌آلات حمل و نقل)
- ۹۳- ۳-۲- شرکت‌های تامین مالی دولتی
- ۹۵- ۳-۳- نقش نوآوری‌های نهادی در کاهش هزینه تامین مالی
- ۹۶- ۴- نتیجه‌گیری: نکات و درس‌هایی برای اقتصاد ایران

منابع و مأخذ

- ۱۰۳- فصل سوم
- ۱۰۵- ۱- مقدمه
- ۱۰۷- ۲- تاریخچه نظام مالیاتی کشور ژاپن
- ۱۰۷- ۲-۱- از ابتدا تا پیش از شروع جنگ جهانی دوم
- ۱۱۲- ۲-۲- در دوران جنگ جهانی دوم
- ۱۱۲- ۲-۱-۲- مالیات مستقیم
- ۱۱۲- ۲-۱-۲-۱- نوآوری‌های نهادی در مالیات بر درآمد اشخاص
- ۱۱۲- ۲-۱-۲-۲- نوآوری‌های نهادی در مالیات شرکتی

۱۱۳

۲-۲-۲- مالیات غیر مستقیم

۱۱۳

۲-۲-۱- پررنگ تر شدن سهم مالیات مستقیم در درآمدهای

مالیاتی

۱۱۴

۲-۳-۲- دوران پس از جنگ جهانی دوم

۱۱۴

۲-۳-۱- دوره اول پس از جنگ جهانی دوم : دوران بحران اقتصادی

(۱۹۴۵-۱۹۴۹)

۱۱۶

۲-۳-۲- دوره دوم پس از جنگ جهانی دوم : دوران بازسازی اقتصادی

(۱۹۵۰-۱۹۵۹)

۱۱۹

۲-۳-۳- دوره سوم پس از جنگ جهانی دوم : دوران دستیابی به رشد اقتصادی

(۱۹۶۰-۱۹۶۹)

۱۲۰

۳- بررسی مالیات شرکت‌ها و طرح استهلاك

۱۲۰

۳-۱- مالیات شرکت‌ها

۱۲۲

۳-۲- طرح استهلاك

۱۲۶

۳-۱-۲-۳- استهلاك ویژه مبتنی بر صادرات

۱۲۶

۳-۲-۲- طرح استهلاك ویژه و مخارج سرمایه‌گذاری

۱۲۸

۳-۲-۲-۳- طرح‌های استهلاك ویژه پیش از ۱۹۶۱

۱۲۹

۳-۲-۲-۳- روندهای مربوط به سال ۱۹۶۲ به بعد

۱۳۳

۴- نتیجه‌گیری: نکات و درس‌هایی برای اقتصاد ایران

۱۳۵

۵- مصاحبه با آقای پروفسور نالو بوگی بوشینو

۱۴۲

منابع و مأخذ

۱۴۵

فصل چهارم

۱۴۷

۱- مقدمه

۱۴۹

۲- رویکرد ساختاری

۱۴۹

۲-۱- پس‌انداز خانوارهای ژاپنی

۱۴۹

۲-۱-۱- نحوه تخصیص دارایی‌های مالی خانوارهای ژاپنی

۱۸۱

۲-۲- موسسات مالی کشور ژاپن

۱۵۱

۲-۱-۲- موسسات مالی دولتی

۱۵۵

۲-۱-۲-۲- خصوصی‌سازی پست بانک ژاپن

۱۵۶

۲-۲-۲- موسسات مالی غیر دولتی

۱۵۶

۲-۲-۲-۱- موسسات سپرده‌گذاری

۱۵۷

۲-۲-۲-۲- بانک‌ها

۱۶۰

۲-۲-۲-۳- موسسات مالی تعاونی

۱۶۵

۲-۲-۲-۱- موسسات غیرسپرده‌گذاری

مقدمه

منابع مالی به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای تولید، در توسعه اقتصادی نقش بسیار موثری دارند. دسترسی به منابع مالی کافی، به موقع و با نرخ بهره مناسب برای طرح‌ها و بنگاه‌های اقتصادی می‌تواند شرایط را برای تولید کالا و خدمات تسهیل نماید. با توجه به تأثیر ساختارها و نهادهای اقتصادی، تبیین تأثیر ساختار نظام پولی و مالیاتی بر رشد و توسعه بنگاه‌های صنعتی ایران مورد تأکید می‌باشد.

کتاب حاضر، چارچوب تحلیلی مناسبی را برای بررسی جامع و نظام‌مند نظام‌های پولی و مالیاتی کشور ژاپن ارائه می‌دهد. یکی از دستاوردهای نویسندگان این کتاب، استفاده از تجربیات کشور ژاپن در حوزه‌های مالی و اقتصادی و شناسایی نوآوری‌های نهادی موجود برای ایران است. نوآوری‌های نهادی عبارتند از تعریف دوباره منطق نهادها و ایجاد روابط جدید در درون هر نهاد یا بین نهادها به منظور ارتقای سطح کارایی موجود و گسترش دامنه کارایی آنها تا حد مقدور.¹ با توجه به اینکه نظام مالی در ایران بانک محور است، برای یادگیری و انتقال سیاست، باید سراغ مواردی رفت که هم موفق هستند و هم با توجه به شباهت‌های ساختاری، زمینه شکل‌گیری نظام مربوط در کشور ما میسرتر است. از این نظر، نظام مالی ژاپن درس‌های زیادی برای ایران خواهد داشت. در سال‌های اخیر، با وجود رشد بازار سرمایه در ایران، تأمین مالی همچنان بیشتر متکی بر نظام بانکی است. بنابراین، مطالعه تجربیات موفق در نظام‌های بانک‌محور نظیر نظام‌های مالی آسیایی مانند کشور ژاپن اهمیت بالایی دارد.

کشور ژاپن بعد از جنگ جهانی دوم رشد بالایی را در صنایع مختلف تجربه کرده است. رشد اقتصادی در این کشور درون‌زا و برون‌گرا و کمتر وابسته به منابع مالی کشورهای خارجی بوده است. تأمین مالی توسعه در کشور ژاپن، بیشتر متکی بر منابع مالی داخلی و استفاده از سپرده‌های خانوارها و شرکت‌های ژاپنی بوده است. در ایران، با توجه به وجود تحریم‌های اقتصادی و مشکلات دسترسی به منابع مالی خارجی و نیز با عنایت به سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران در خصوص استفاده از منابع داخلی، مطالعه تجربیات ژاپن و استخراج

1. Hegel III and Brown, 2013. P. 4.

نوآوری‌های نهادی آن، می‌تواند مثال خوبی برای درس‌آموزی سیاستی باشد. از آنجا که یکی از مهم‌ترین ضعف‌های توسعه اقتصادی در ایران، کاستی نظام مالی برای تامین مالی توسعه است، موضوع این کتاب اهمیت بالاتری دارد.

اقتصاد ژاپن از نظر حجم تولید ناخالص داخلی (GDP) رتبه سوم جهان را (پس از ایالات متحده آمریکا و چین) داراست. اما نکته حائز اهمیت در این اقتصاد، بزرگی حجم آن نیست؛ بلکه مدل اقتصادی و نوآوری‌های نهادی است که آن را از سایر مدل‌های رایج اقتصادی متمایز می‌کند. در اقتصاد ژاپن، موضوعات جالب توجهی نظیر تامین امنیت نیروی کار و سرمایه‌دار، نقش دولت در اقتصاد، نقش بانک مرکزی و استراتژی‌های رشد وجود دارند که آن را منحصر به فرد کرده است. با مطالعه اقتصاد این کشور می‌توان به این نتیجه رسید که مدل اقتصاد ژاپن در مقایسه با سایر مدل‌های جاری اقتصادی در تامین رفاه عمومی، یکی از مدل‌های موفق است. در اقتصاد ژاپن بر خلاف نظام اقتصادی لیبرال، تنها تامین امنیت سرمایه و سرمایه‌داران هدف نیست. تامین امنیت نیروی کار، نگره داشتن نرخ بیکاری در پایین‌ترین حد حتی در زمان بحران‌های اقتصادی، تامین اجتماعی با حداقل بار هزینه‌ای بر دوش نیروی کار و پوشش بیمه‌ای مناسب از موارد دیگری هستند که اهمیت ویژه‌ای در این اقتصاد دارند که حاصل تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌های صحیح اقتصادی و نوآوری‌های نهادی می‌باشند. این‌ها بخشی از مواردی است که در سیاست‌های کلان نظام جمهوری اسلامی ایران نیز بسیار به آنها تاکید شده است.

در میان نوآوری‌های نهادی اقتصادی و مالی، مطالعه تاریخی و ساختاری-کارکردی نهادهای متولی سیاست‌های پولی و مالیاتی این کشور اهمیت ویژه‌ای دارد. نخست آنکه بانک مرکزی و دولت ژاپن در تثبیت سطح قیمت‌ها و نگه‌داشتن نرخ بیکاری در پایین‌ترین حد در قیاس با سایر کشورهای پیشرفته بسیار موفق بوده است. دوم آنکه دولت ژاپن هر چند در دوران‌های مختلف اصلی‌ترین منبع درآمدی‌اش درآمد مالیاتی است، اما همواره سعی کرده تا کمترین بار مالیاتی بر دوش جامعه قرار گیرد. در سال ۲۰۲۱ متوسط نرخ مالیات نیروی کار مجرد ژاپن ۲۲/۳ درصد بوده است^۱ که پایین از متوسط نرخ مالیات در کشورهای سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) یعنی ۲۴/۶ درصد می‌باشد.^۲ از طرف دیگر، ژاپن از نظر عدالت در توزیع درآمد و ثروت، یکی از کشورهای درآمد جهان است. یکی از عوامل موثر در تحقق این مهم، سیاست‌های مالیاتی می‌باشند که در این بین دو سیاست نقش برجسته‌ای داشته‌اند:

- ۱- مالیات بر درآمد پلکانی برای کاهش تضاد طبقاتی و نیز کاهش بار مالیاتی بر اقشار کم درآمد و
- ۲- مالیات بر دارایی (نظیر مالیات بر ارث) برای توازن توزیع ثروت.

با توجه به دلایل مذکور و با عنایت به این نکته که بیشتر مطالعات انجام شده در بررسی مدل‌های اقتصادی در کشور ما، مربوط به کشورهای غربی است و مدل‌های موفق شرقی نظیر ژاپن کمتر مورد توجه واقع شده‌اند، مطالعه این کتاب به سیاست‌گذاران، دانشجویان، پژوهشگران و کارشناسان حوزه‌های اقتصادی، مالی و مالیاتی توصیه می‌گردد.

1. In Japan, the average single worker faced a net average tax rate of 22.3% in 2021.

2. <https://www.oecd.org/tax/taxing-wages-japan.pdf>